

religionem pertinent. » Hæc D. Thomas, ubi clare solvit argumentum de isto titulo gratitudinis, quod maxime ponderat Suarez pro contraria sententia locis citatis. Habetur enim clare in D. Thoma hic quod gratitudo, quæ ponitur specialis virtus est in ordine ad alium hominem secundum beneficia particularia; hæc tamen ratio respectu Dei non est sufficiens distinguere specialem virtutem, sed includitur in virtute religionis, quæ respicit Deum ut primum principium essendi et omnium honorum nostrorum, quæ sequuntur ad primum, scilicet esse. Et sic religio habet pro actu proprio gratias agere Deo pro omnibus beneficiis ab eo acceptis. Unde gratitudo est specialis virtus quando excludit rationem debiti superioris, scilicet parentis, vel Dei, et hæc est ad alium hominem æqualem; gratitudo autem, quæ hanc exclusionem non habet, sed imbibitur in debito generationis, vel creationis non constituit speciem diversam, sed tamquam quid inferius continetur, ut quid materiale sub ratione formali superioris debiti.

XXII. Ex his etiam patet, quod ad alios homines possunt multiplicari virtutes ex pacto, ex promissione, etc. Pactum enim potest inducere obligationem iustitiæ commutativæ ad alium hominem, ut constat ex contractibus, et non sequitur quod hoc possit respectu Dei. Promissio similiter sive ex fidelitate, sive ex iustitia inducit obligationem, tamen; quia promissio Deo fit ut excellenti Domino per virtutem religionis, ut in voto, ad eandem religionem pertinet adimpletio voluntaria promissi. Unde non bene arguitur, quod rationes diversæ respectu inferiorum formaliter habeant hanc distinctionem formalem respectu superioris. Tituli ergo diversi respectu inferiorum adunantur respectu Dei,

et hic verificatur: Quæ in inferioribus sunt dispersa in superioribus sunt unita. Unde eadem virtus religionis respectu Dei est respectu ipsius pietas, observantia, dulcia, gratitudo, quæ tamen respectu hominum species diversæ sunt virtutum.

XXIII. Unde non bene arguit Suarez ex multiplicatione virtutum respectu hominum multiplicationem respectu Dei; et dato quod multiplicarentur, restabat probare quod caderent sub ratione formali religionis, sicut enim motiva ab ipso allata sunt extra rationem dulciæ respectu hominis, sic essent extra rationem religionis respectu Dei, et non species religionis, et sic si assumeretur aliquid creatum pro motivo actus non esset latria, sed dulcia, quamvis persona cui daretur esset divina, et hoc est quod contingit in persona Christi, quæ ratione humanitatis, et gratiæ creatæ, et virtutum in illa existentium dulcia adoratur, ut habet D. Thomas III p. loco citato in objectione. Et sic Deus si coleretur ex motivo alicujus perfectionis creatæ positæ ab ipso in creatura non latria, neque religione adorandus esset. Quando autem adoratur ut Dominus supremus omnium potest hoc dupliciter fieri, aut ratione doni creati, et hoc jam diximus, quod est dulcia; aut ratione ipsius perfectionis divinæ propter quam est Dominus, et idem est salvator, glorificator, etc. Et istæ perfectiones sunt quid divinum, et sic non dulcia propria, sed religio illis debetur, quæ est excellens dulcia. Sic explicat D. Thomas auctoritatem glossæ in objectione allatam infra quæst. CIII, art. III ad primum. Et eodem modo explicandus est Augustinus, quia eadem verba sunt.

XXIV. Ex quo patet ad Scotum, quod Deus in quantum salvator, vel creator non propter motivum crea-

tum, scilicet propter perfectionem, quam in creatura ponit colitur, sed propter perfectionem increatam suam ratione cujus habet esse creatorem, et salvatorem; ipsæ vero perfectiones creatæ sunt motiva extrinseca inducentia creaturas ad venerandam perfectionem divinam, a qua illas accipiunt. Per quod etiam solvitur quomodo omnes divinæ perfectiones respiciuntur a religione sub ratione primi principii creationis, ut habet D. Thomas hic ad primum.

XXV. Ad secundum respondetur cum D. Thoma hic ad secundum negando quod sint plures habitus. Et ad probationem dicitur, quod votum, juramentum, sacrificium, etc. sunt plures actus solum specie materiali distincti, quia omnes isti ordinantur ad unicum finem proximum; scilicet, solvendi debitum, quem incurrit creatura per creationem, et sic respiciunt unam rationem formalem Dei creatantis, cui subjicitur creatura sive vovendo, sive jurando, sive sacrificando, sicut etiam per devotionem, et orationem. Nec oppositum probatur in argumento. Et licet omnes isti actus non sint subordinati inter se, tamen non omnes æqualiter respiciuntur, devotio enim est principalior actus, postea oratio, et sic de aliis, et sic suo ordine tractantur a D. Thoma in sequentibus; quod autem dicitur quod actus unius non intendit habitum alterius actus ex istis absolute falsum est, quia idem est habitus omnium istorum actuum: potest tamen distingui: idem enim habitus habet virtualitates diversas, ut principium diversorum actuum, et sic per multiplicationem juramenti, verbi gratia augetur facilitas ad juramentum, et non ad votum secundum virtualitatem sibi correspondentem. Ratio tamen formalis habitus perficitur, quæ respi-

cit omnes actus religionis, juxta suam naturam, si est acquisitus principaliter, et si est infusus dispositivus, sicut in aliis habitibus contingit.

XXVI. Ad tertium respondetur, quod pœnitentia, et obedientia sunt diversæ virtutes a religione, non solum ex diverso modo solvendi debitum, sed ex diverso debito, et ex diversa ratione formali, quam in Deo respiciunt, scilicet pœnitentia (ut dicitur tertia parte in suo loco) respicit solvere debitum offensæ per quam offensus est Deus, non solum ut principium creationis, sed etiam ut Deus in se, secundum quod per culpam aufertur ab illo ratio ultimi finis, summi boni, etc. In quo deficit Cajetanus existimans religionem identificari cum pœnitentia, quia existimavit, quod sicut omnis cultus Dei erat a religione, omne peccatum mortale esset contra religionem, et sic ad illam pertinebat resarcire offensam. Sed hoc est falsum, quia peccatum odii infidelitatis, et desperationis, injustitiæ, imprudentiæ, et similia non sunt formaliter contra religionem: apparet ergo ratio diversa religionis et pœnitentiæ, quod religio respicit debitum creationis, et sic solum formalem rationem principii creativi; pœnitentia vero respicit debitum offensæ cujuscumque quæ potest fieri contra omnia attributa Dei sigillatim, et sic respicit solum Deum offensum ut placabilem. Obedientia similiter respicit specialem subjectionem ad præceptum, et sic respicit etiam specialem rationem Dei ut præipientis, non tamen eodem modo est diversitas promittendi, et adimplendi promissum. Licet enim verum sit quod adimpletio promissi cadit sub debito necessario ad salutem, et ipsa emissio voti hoc non habeat, tamen illa necessitas adimplentionis promissionis non est justi-

tia rigorosa legalis, aut commutativa, sed potentialis, videlicet religio, quia est consummate exterius per adimpletionem ipsum votum emissum, juxta illud: *Vovete, et red- dite Domino Deo vestro omnes, qui in circuitu ejus offertis munera*: offerre enim munera in cultum Dei actus religionis est. Quod autem ad hoc obligetur quis ex alio actu religionis præcedente, scilicet, ex voto, non tollit ab obligatione rationem cultus religionis, neque ex hoc infertur, quod debeat pertinere ad aliam virtutem, sed potius quod est consecutio divini cultus intenta per votum adimplendo illud per oblationem actualem rei promissæ, quamvis ex vi voti sequatur obligatio sub mortali ad oblationem, quæ sine voto non erat.

XXVII. Ad auctoritatem D. Thomæ ex duodecimo dicitur, quod ex illis tribus generibus sacrificiorum primum pertinebat ad religionem, quia ut ibidem habet D. Thomas, primum quod dicebatur holocaustum, quasi totum incensum, offerebatur Deo specialiter ad reverentiam majestatis ipsius; totumque comburebatur, ut sicut totum animal resolutum in vaporem sursum ascendebat, ita etiam significaret totum hominem, et omnia, quæ in eo sunt Domino esse subjecta, et ei esse offerenda. Unde hoc sacrificium Deo fiebat, ad servitutum hominis protestandam, quod ad religionem directe pertinet. Secundum autem sacrificium, quod erat hostia pro peccato, ut dicit S. Thomas offerebatur Deo ex necessitate remissionis peccati: unde hoc potius ad poenitentiam pertinere videtur. Tertium denique erat hostia pacifica, quæ Deo pro gratiarum actione offerebatur, vel pro salute, et prosperitate offerentium, ex debito beneficii, vel accipiendi, vel accepti; et hoc pertinet ad gratitudinem, quæ,

si distincta est a religione, non tamen est species ejus (ut diximus solutione ad primum) sic ergo ex diversitate illorum sacrificiorum, non colligitur diversitas in virtute religionis.

XXVIII. Vel secundo dicatur, quod si illa sacrificia proxime ad divinum cultum referantur, licet differant in actu exteriori, aut materia circa quam cultus, habent tamen eandem rationem formalem, quia Deo exhibentur, quatenus in perfectione omnem excellit creaturam. Dicuntur tamen tria genera sacrificiorum, non quia generice, aut specificè differant, sed propter diversum modum, quo fiebant, sicut dici solet, quod sunt diversa genera hominum, propter diversos mores, qui in illis sunt, non quia generice differant.

ARTICULUS IV.

Utrum religio sit specialis virtus ab aliis distincta?

I. Suppositis duobus articulis præcedentibus, in quibus determinatum est religionem esse virtutem et esse unam, hoc est, quod sit indivisa in se (idem est enim esse unum, et esse indivisum) in præsentem inquirat sanctus doctor, quomodo sit divisa a qualibet alia virtute theologica, vel morali; an vero identificetur cum aliqua morali, quæ exhibeat honorem creaturæ, vel sit distincta ab omnibus.

II. Circa quod affirmative respondet, videlicet: Religio est specialis virtus ab omnibus aliis distincta, quod probat hoc discursus: Virtus ordinatur ad bonum; ergo ubi est specialis ratio boni, debet esse specialis virtus. Consequentia constat ex antecedenti, quia sic se habet virtus ad bonum, sicut specialis virtus ad speciale bonum. Ulterius:

Sed bonum ad quod ordinatur religio est speciale; ergo ipsa est virtus specialis. Antecedens probatur: Bonum ad quod ordinatur religio est non exhibere Deo debitum honorem; sed honor Deo debitus est specialis: ergo bonum ad quod ordinatur religio est speciale. Consequentia est bona ex præmissis. Major est ipsa essentia religionis, ut constat ex articulo primo et secundo præcedentibus. Minor probatur: Honor debetur ratione excellentiæ, sed in Deo reperitur specialis excellentia: ergo ei debetur specialis honor. Major est per se nota: consequentia bona. Minor probatur: Excellentia est dignitas, seu superioritas, qua unum excedit aliud; sed Deus omnia excedit in infinitum secundum omnem modum, et excessum; ergo. Totus discursus parificatur in humanis, ubi diversis excellentiis personarum diversus honor exhibetur, ut patri, regi, etc.

III. Discursus iste solum potest in illatione difficultatem facere, quia in prima consequentia ponitur, quod ubi est specialis ratio boni, est specialis virtus, quia virtus ordinatur ad bonum. Et postea subsumitur, quod est specialis ratio boni in religione, quia est specialis excellentia; hic opus, hic labor, quia excellentia, et bonum, non sunt idem in D. Thoma, ut expresse habet hic ad tertium, et multis aliis in locis; distinguit enim bonum, et excellens in eo, quod bonum est objectum amoris, excellens vero objectum honoris; et quod bonitas Dei communicatur creaturæ, non vero excellentia; et ideo charitas, inquit sanctus doctor, quia diligitur Deus non est virtus distincta a charitate, qua diligitur proximus; ergo non bene arguitur a bonitate ad excellentiam. Nec verum etiam est, quod omnis virtus ordinetur ad bonum tamquam ad objectum, si quidem loco

citato, bonum ponitur objectum amoris; et excellens condistinctum a bono, ponitur objectum honoris et religionis.

IV. Respondetur, quod D. Thomas in solutione ad tertium non loquitur de eadem bonitate de qua locutus fuerat in corpore, quia ad tertium loquitur de bonitate, quæ est in objecto, quod diligitur, et adhuc de hac dicitur infra dubio secundo, quod est idem cum excellentia, ratione cujus exhibetur honor personæ, quamvis differant secundum diversas rationes formales, et secundum diversum modum terminandi amorem, vel honorem. At vero in corpore articuli non sumitur bonum tam stricte, sed magis ample, quatenus videlicet extenditur ad omne objectum cujuscumque virtutis, et constat quod objectum religionis non est ipsum bonum divinum, ut dictum est articulo secundo, propter quod infra dicitur quod non est virtus theologica: sed ejus objectum est exhibere honorem divinæ excellentiæ; et bonum quod est in tali exhibitione honoris, est speciale bonum quod religio respicit, propter quod ponitur specialis virtus. Et sic constat, quod discursus est legitimus ex hoc principio: Quod omnis virtus respicit bonum; et sic bene infertur, quod ad speciale bonum debet assignari specialis virtus; constatque quomodo hoc principium sit verum: Quod virtus ordinatur ad bonum, sumendo bonum secundum quod est prædicatum generale omni objecto virtutis; sicut etiam malum dicitur objectum vitii.

V. In solutione ad secundum asserit S. Thomas, quod ad religionem pertinent elicitive quæ secundum rationem suæ speciei pertinent ad reverentiam Dei; imperative autem omnia ea, quæ in gloriam Dei fiunt. Cum constet autem plures actus aliarum potentiarum ad Dei veneratio-